

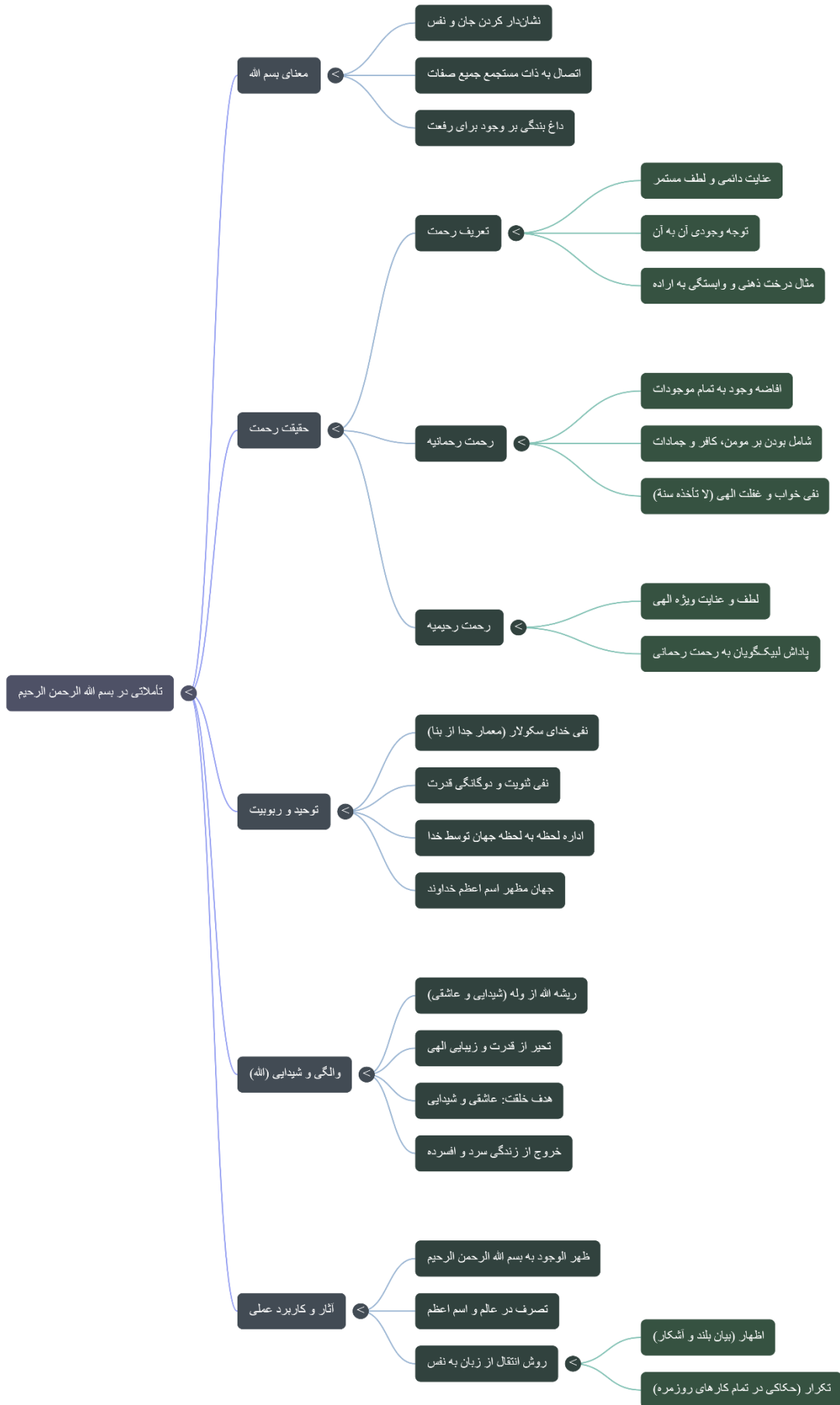
بسم الله الرحمن الرحيم

دوره تفسیر المیزان ۱

سوره حمد ۲

مدرس دوره: دکتر سید محمد صالح هاشمی

گلپایگانی

درس چهارم: سوره حمد ۲

چکیده

مهم‌ترین یافته‌های این تحلیل به شرح زیر است:

- **بازتعریف بسم الله:** این عبارت تنها یک نام‌گذاری ساده نیست، بلکه به معنای «نشان‌دار کردن جان» (اسم نفسی) و داغ‌بندگی نهادن بر وجود برای رسیدن به رفعت است.
- **وابستگی آنی وجود:** تمام عالم در هر لحظه برای بقای خود نیازمند توجه وجودی خداوند هستند (عین ربط). قطع این توجه حتی برای یک لحظه، منجر به نابودی کل هستی می‌شود.
- **تفکیک مراتب رحمت:** رحمت الهی به دو بخش «رحمانیه» (شامل تمام موجودات، اعم از مؤمن و کافر) و «رحیمیه» (عنایت خاص به کسانی که به رحمت عمومی لبیک گفته‌اند) تقسیم می‌شود.
- **نفی الگوهای شرک‌آلود و سکولار:** متن بر تفاوت میان خدای توحیدی (که لحظه به لحظه تدبیر می‌کند) با خدای ثنوی (نبرد اهورامزدا و اهریمن) و خدای سکولار (خالقی که جهان را رها کرده) تأکید می‌ورزد.
- **مسیر شیدایی و قدرت:** درک حقیقت «الله» منجر به والگی و عاشقی می‌شود. عبور از زندگی سرد و روزمره تنها با پیوند به این منبع قدرت و زیبایی میسر است که تجلی آن در «اسم اعظم» یا همان بسم‌الله نهفته است.

۱. تبیین معناشناختی «بسم الله الرحمن الرحيم»

برخلاف ترجمه‌های رایج که «بسم الله» را صرفاً «به نام خداوند» معنا می‌کنند، این متن معنای دقیق‌تری را ارائه می‌دهد:

- **اسم و نفسی (نشان‌دار کردن جان):** انسان با گفتن بسم‌الله، وجود خود را به ذات خداوند پیوند می‌زند. این عمل مانند نهادن یک «داغ» یا نشان بر جان است تا هویت انسان با صفات کمالیه الهی تعریف شود.
- **هدف از نشان‌گذاری:** هدف از این پیوند، رسیدن به مقام رفیع و بلندمرتبه از طریق اتصال به ذاتی است که مستجمع جمیع صفات کمالیه است.

۲. هستی‌شناسی رحمت الهی: تمثیل و واقعیت

برای درک حقیقت رحمت، از تمثیل «درخت ذهنی» استفاده شده است تا رابطه خالق و مخلوق تبیین شود:

الف) مفهوم رحمت به مثابه عنایت وجودی

همان‌طور که یک درخت در ذهن انسان تنها با اراده و توجه لحظه‌ای او زنده می‌ماند و به محض روی‌گردانی ذهن، نابود می‌شود، تمام عالم نیز نسبت به خداوند چنین وضعیتی دارد. رحمت یعنی همین «عنایت دائمی» و «لطف مستمر» که لحظه به لحظه به موجودات هستی می‌بخشد.

ب) ویژگی‌های رابطه وجودی (عین ربط)

- **عدم استقلال:** موجودات از خود هیچ اختیاری ندارند و سراسر وابستگی هستند.
- **استمرار فیض:** خداوند در قرآن با صفت «لا تأخذه سنه و لا نوم» (نه چرت او را می‌گیرد و نه خواب) توصیف شده است؛ زیرا اگر لحظه‌ای توجه الهی از عالم برداشته شود، کل هستی فرو می‌پاشد.

۳. طبقه‌بندی رحمت: رحمانیه و رحیمیه

رحمت خداوند دارای دو ساحت متمایز است که تمام نظام خلقت را پوشش می‌دهد:

نوع رحمت	دامنه شمول	ویژگی کلیدی
رحمت رحمانیه	عمومی (جماد، نبات، حیوان، انسان مؤمن و کافر)	اعطای وجود و امکانات اولیه زندگی به همه موجودات بدون استثنا.
رحمت رحیمیه	خصوصی (لبیک‌گویان به رحمت رحمانیه)	عنایت ویژه و مضاعف به کسانی که از عقل و اراده خود در مسیر حکمت الهی استفاده کرده‌اند.

۴. نقد دیدگاه‌های انحرافی درباره الگوهای الهیاتی

متن به صراحت سه دیدگاه را به عنوان انحراف از توحید ناب معرفی می‌کند:

۱. **ثنویت (دوگانه‌پرستی):** اعتقاد به اینکه جهان عرصه نبرد دو خدای مستقل (نور و ظلمت یا اهورامزدا و اهریمن) است، شرک محسوب می‌شود. قدرت‌های شیطانی نیز وجود خود را از رحمت رحمانیه خدا می‌گیرند.
۲. **خدای سکولار (ساعت‌ساز لاهوتی):** این دیدگاه غربی معتقد است خدا جهان را ساخته و آن را به حال خود رها کرده تا انسان خود آن را اداره کند. این نگاه به «مرگ خدا» در ساحت تدبیر جهان می‌انجامد.
۳. **تفویض و بی‌کنشی:** انتظار منفعلانه برای ظهور بدون درک حضور لحظه‌ای خدا در تدبیر امور، نوعی کج‌فهمی از ربوبیت الهی است.

۵. روان‌شناسی معنوی: از بندگی تا شیدایی

درک عظمت الهی از طریق مشاهده نظام خلقت (آسمان، زمین، باران و باد) منجر به حالتی به نام «والگی» یا «شیدایی» می‌شود.

- **عاشقی در بندگی:** اگر بندگی بر پایه عشق باشد، پرسش از «چرا» و «هدف» از میان می‌رود. همان‌طور که عاشق به میل معشوق رفتار می‌کند، مؤمن نیز فرامین الهی (مانند نماز) را نه از روی اجبار، بلکه به دلیل دوست داشتن محبوب انجام می‌دهد.
- **درمان افسردگی و خستگی:** زندگی بدون بسم‌الله، سرد و بی‌روح است. جوانی که خدا را در زندگی حس نکند، دچار پوچی و افسردگی شده و تنها به دنبال سرگرم کردن خود است تا حقیقت را فراموش کند.

۶. کاربرد عملی و تصرف در عالم (اسم اعظم)

بسم‌الله الرحمن الرحیم به عنوان «اسم اعظم» معرفی شده است که دارای آثار تکوینی است:

- **زهر الوجود:** طبق روایتی از امام خمینی، وجود با بسم‌الله تجلی می‌یابد. کسی که حقیقت این عبارت را درک کند، چشم و دست او مظهر قدرت الهی می‌شود.

- **شرط تأثیر:** برای اینکه بسم الله از زبان به نفس سرایت کند و قدرت تصرف (مانند راه رفتن روی آب) پیدا کند، دو گام ضروری است:

۱. **اظهار:** ابراز آشکار بندگی و نترسیدن از بیان این ذکر در مجامع عمومی.

۲. **تکرار:** حکاکی این مفهوم بر جان از طریق تکرار مداوم در تمام فعالیت‌های روزمره (غذا خوردن، کار کردن، استفاده از تکنولوژی).

نتیجه‌گیری

سند حاضر نشان می‌دهد که «بسم الله الرحمن الرحيم» یک سبک زندگی و یک جهان‌بینی کامل است. این عبارت پیوند میان «نیاز مطلق مخلوق» و «غنای مطلق خالق» را برقرار کرده و با تبدیل بندگی به عاشقی، قدرت حرکت در جهان هستی و رسیدن به کمالات وجودی را فراهم می‌آورد. ابهاماتی نظیر جولان قدرت‌های مادی در جهان، موضوعاتی هستند که در تحلیل‌های آتی بر مبنای همین زیربنای توحیدی بررسی خواهند شد.